



Ayet ve hadislere dayanarak hüküm çıkaran İslâm bilgini; İslâm hukukçusu; alim, fakîh İctihad, sözlükte güç, takat ve çaba anlamına gelen "cehd" kökünden "iftial" vezninde olup, bir şeyi elde etmek için olanca gücünü harcamak demektir. Âyet ve hadislerden kıyas ve benzeri yollarla hüküm çıkarma anlamında mecazen kullanılır. Ayet ve hadislerden hüküm çıkarma gücüne sahip olan fakîh zata da "müctehid" denir.

İctihad, ya şer'î delillerden hüküm çıkarma şeklinde olur, ya da çıkarılan bu hükümlerin toplum hayatına uygulanmasıyla ilgili bulunur.

İslâm hukukunda şer'î hükümler kesin delillere yani açık ayet ve hadislerle veya icmaa dayanıyorsa ictihada gerek kalmaz. Mecelle, bunu "Mevrid-i nas da ictihada mesağ yoktur" (kesin delilin bulunduğu yerde ictihada gerek yoktur) prensibiyle ifade etmiştir (madde, 14).

Ancak nassların sübûtu veya delaleti zannî olup, kesinlik ifade etmez veya âyet ve hadislerde çözümü bulunmayan meselelerle karşılaşırsa, reyle (ictihadla) hareket edileceği, bizzat Hz. Peygamber tarafından, Muâz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken açıklanmıştır.

Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, Muâz'a (radiyellahu anhu), Yemen'de ne ile hükmedeceğini sormuş; Muaz, "Allah'ın Kitabı ile" cevabını vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s) "Allah'ın Kitabında bir hüküm bulamazsan?" buyurunca; "Rasulü'nün sünnetiyle" demiştir. "Onda da bulamazsan" sorusuna ise Muaz, "Reyimle ictihad ederim" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Rasulünün elçisini, Peygamberinin razı olduğu şekilde muvaffak kılan Allah'a hamd olsun" (Tirmizi)

Arapça'yı iyi bildikleri ve Hz. Peygamberle beraberlik sayesinde Allah ve Rasûlünün maksudını çok iyi anladıkları için Sahabe neslinden müctehidlerin sayısı bir hayli çoktur. Ancak kendilerinden hüküm ve fetva nakledilen Sahabe müctehidi yüz otuz kadardır. Bunlardan yedi tanesi fetvaları birer kitab olacak kadar çoktur. Fukâhâ-i Seb'a denen bu sahabiler şunlardır; Hz. Ömer, Ali, Aişe, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer.

Hz. Ömer, Ebû Musa el-Eşârî'ye gönderdiği mektupta onu kıyas ve ictihada teşvik etmiş yine aynı konuda Kâdî Şurayh'a şöyle demiştir: "Kitâptan açıkça anlayabildiğinle hükmet. Eğer kitabın tamamını bilemezsen Rasulullah'ın hükmettiği ile hükmet. Bunun hepsini bilmezsen, doğru yolda olan alimlerin kazalarıyla hükmet. Bunların da hepsini bilemezsen, reyinle ictihad et, alim ve salih kişilerle de istişare et"

Ayet ve hadislerden hüküm çıkarmak ve ictihad gerektiren konuları çözebilmek için bir takım

*şartlara ihtiyaç vardır. Bu esaslar fıkıh usulünün tedvini ile birlikte, ilk defa Müctehid imamlar devrinde tesbit edilmiştir. Bir müctehidde bulunması gereken özellikleri şöylece ifade edebiliriz:*

*a) Arapçayı bilmek.*

*Fıkıh usûlü bilginleri bu noktada ittifak etmişlerdir. Çünkü Kur'ân bu dille inmiş, Hz. Peygamberin sünneti de aynı dille ifade edilmiştir. İslâm şerîatında araştırma yapan kimsenin nasslardan hüküm çıkarma gücü, Arapçanın sır ve inceliklerini bilmesi oranındadır. Şâtıbî bu konuda şöyle der: "Arapçayı anlamakta mübtedî olan kimse, şerîatı anlamakta da mübtedîdir. Arâpçayı orta derecede anlayan kimse, şerîatı anlamakta da orta durumdadır. Bu, son dereceye ulaşmamıştır. Arapçada son dereceye ulaşan kimse, şerîatı anlamakta da son dereceye ulaşır. Dolayısıyla onun anlayışı şerîatte hüccet olur; tıpkı sahabîlerin ve Kur'ân'ı hakkıyla anlayan bilginlerin anlayışlarının hüccet oluşu gibi...*

*Bunların seviyesine ulaşmayan kimselerin şerîat konusundaki anlayışları kendi seviyeleri ölçüsünde eksiktir. Anlayışı eksik olan herkesin görüşü ise ne bir hüccet olur, ne de başkaları tarafından kabul edilir" (eş-Şâtıbî)*

*Müctehidin Arapça bilgisi genel olarak, Arapça'nın inceliklerini kapsamalıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Arapçanın en belîğ ve en fasihini teşkil eder. Bu yüzden, ayetlerden hüküm çıkaracak kimse, Kur'ân'ın belâgat, fesahat ve sırlarını bilmelidir ki, bu sayede onun içine aldığı hükümleri kavrayabilecek duruma gelmiş olsun.*